

3. *Гинц С.* Большой поэт // Календарь-справочник Пермской области на 1964 г. – Пермь, 1963. – С. 57–59.
4. *Гинц С.* Василий Каменский. – Пермь, 1974. – 248 с.
5. *Гинц С.* Василий Каменский. – Пермь, 1984. – 221 с.
6. *Каменский В.* Его – моя биография Великого футуриста. – М.: Китоврас, 1918.
7. *Миндалин Э.* Необыкновенные собеседники. Книга воспоминаний. – М.: Сов. писатель, 1968. – 493 с.
8. *Субботина И. П.* Художник Субботин-Пермяк. – Пермь, 1939. – С. 28.
9. *Чуковский, К.* Футуристы. – Пг.: Полярная Звезда, 1922. – С. 27–60.

УДК 821.161.1-1.09: 929 Поплавский Б-054.72(470)(045)

Ю.Ю. ВІЛЬЧАНСЬКА
(Чернівці)

ВИПРОБУВАННЯ МАРГІНАЛЬНІСТЮ (ШЛЯХ Б. ПОПЛАВСЬКОГО)

Анотація

На прикладі творчості мало дослідженого в Україні поета Б. Поплавського розкривається тема маргінальності в ракурсі релігійної детермінанти у дотик до антропологічної проблематики. Релігійна свідомість осмислюється в якості визначального фактора самоідентифікації. Рецепція тропової системи віршотворення розглядається в перспективі специфічного життєвого досвіду поета.

Ключові слова: Борис Поплавський, маргінальність, непомічене покоління, поети еміграції, тема смерті, релігійна свідомість, синкретичність.

Аннотация

В статье на примере творчества мало исследованного в Украине поэта Б. Поплавского раскрывается тема маргинальности в ракурсе религиозной детерминанты как вектора антропологической проблематики. Религиозное сознание осмысливается в качестве определяющего фактора самоидентификации. Рецепция троповой системы стихотворений рассматривается в перспективе биографического опыта поэта.

Ключевые слова: Борис Поплавский, маргинальность, незамеченное поколение, поэты эмиграции, тема смерти, религиозное сознание, синкретичность.

Summary

On the example of B. Poplavskij works the theme of marginality is investigated in the aspect of the religious determinant as a vector of the anthropological issue. Religious consciousness is regarded as a shaping factor of self-identity. Reception of the trope system of the poems is considered in the perspective of the poet's biographical experience.

Key words: Borys Poplavskij, marginality, unnoticed generation, poets in emigration, theme of death, religious consciousness, syncretism.

Поняття маргінальності сьогодні інтрепретується як соціальна відмежованість, другорядність, неспроможність адаптуватися до іншого соціуму [6: 40]. У ХХ ст. маргінальність виникає як наслідок розпаду імперій, що призвів не лише до втрати історичної перспективи, але й до краху традиційної культури, знищення духовних традицій, появи альтернативних замінників. Як реагує на такі зміни творча особистість і як адаптація до «нового життя» або спротив йому впливає на творчість? За словами В. Хазана, «існування емігранта у відриві від рідного «грунту та долі» неминуче впливає на літературну мікрофлору: новий культурний контекст породжує підтекст як спосіб конвенціонального діалогу художника з чужим середовищем, необхідним для його творчого пристосування до нього» [16].

Такі поняття, як «письменник-емігрант», «література еміграції», «література у вигнанні (екзилі)», натепер є загальноновживаними науковими термінами. Фактично, поняття «маргінал» та «емігрант» сьогодні семантично зближуються. Протириччя внутрішнього і зовнішнього світів порушує відчуття рівноваги, злам історичний стає зламом духовним. Не вписуючись у нове середовище, людина, як правило, потаємно зосереджується на своєму внутрішньому світі. За зізнанням П. Мільзе, «стаєш чужинцем, як тільки потрапляєш у новий світ, який відчуваєш як чужий, а значить – ворожий» [11: 10]. Світова література ХХ століття містить багато таких прикладів: Альбер Камю, Марина Цветаєва, Володимир Набоков, Пауль Целан, Грегор фон Реццорі, Мілан Кундера, Євген Маланюк, Олександр Олесь, – їх усіх об'єднує типологічна схожість. Риси, властиві, як прийнято вважати, герою-маргіналу, – безпосередність, природність, водночас спонтанність та невротичність, культурна і релігійна

свобода тощо. Підкреслюється, що «маргінали є людьми, які сприймають світ по-своєму, не спираючись на стереотипи і стандартні способи мислення. Така безпосередність часто проявляється у дітей» [6: 41]. Отож, синкретизм маргінальної свідомості дорослої особи логічно ототожнювати з дитячим світосприйняттям.

Коментуючи в аспекті маргінальності творчий і життєвий шлях Є. Кузьміної-Караваєвої (у релігійному світі відома як преподобномучениця мати Марія), О. Буніна говорить «про ситуацію маргінального вибуху» й підкреслює, що арсенал художніх засобів був напрацьований уже «в літературі 1910-х років, яка вперше відкривала для себе потенціал носія маргінальної свідомості» [2]. Таким чином, визначальним фактором внутрішньої самоідентифікації письменника-маргінала ставала релігійна свідомість. Релігійне світосприйняття можна розглядати як певну матрицю, що регулює формування життєвої позиції. Йдеться про проблему трансформації особистого досвіду в троп, прояв самоідентичності в аспекті релігійної детермінації, що виступає вектором антропологічної проблематики.

Взірцевою є творчість «самого емігрантського з усіх емігрантських письменників» [1], російського поета-маргінала Б. Поплавського (1903–1935 р.). І. Каспе (услід за В. Варшавським [1]) включає Б. Поплавського у загальний перелік поетів «непоміченого покоління» [7: 120], підкреслюючи, що «читацький/дослідницький інтерес до Б. Поплавського часто наділений чітким відтінком маргінальності...», «Б. Поплавський незмінно опиняється на узбіччі літератури – то в якості невмілого літератора, графомана, то в якості філософа і релігійного діяча» [7: 155]. Полярність оцінок та підходів до цієї постаті як представника літератури вигнання є доволі типовою. Отож, варто ухопити ключовий вплив життєвих подій на творчість поета.

Окреслимо духовно-історичний контекст, в якому опинився Б. Поплавський після розпаду Російської імперії. Штучне впровадження атеїстичного світосприйняття після революції 1917 року спричинило грандіозний духовний злам, який наклав свій відбиток на світогляд цілих націй. О. Червінська підкреслює, що «найбільш близьким до правди підсумковим художнім судженням про епоху трьох революцій і двох війн в Росії виступає, мабуть, роман М. Алданова «Самогубство» (1956-

1957 pp.) [17: 10]. Назва твору – відповідь на трагічне питання: що трапилось із вітчизною і як це могло статись? На думку дослідниці, саме парадигма «жах» справедливо має сприйматися «як ентропія цієї епохи...» [17: 13]. Належить враховувати, що патріархальний устрій був не тільки соціально-історичним виміром, першочерговим виміром залишалася так звана сакральна площина. Єдність сакрального і профанного була силоміць розтята. Виникла дійсність, з якої «вирвали Бога». Саме втрата сакрального спричиняє відчуття жаху в душі людини, жаху перед смертю, перед майбутнім і профанним теперешнім. Постмодерна свідомість яскраво демонструє «плід» цієї втрати. В такий контекст вписується й фігура Б. Поплавського.

У 1921 році поет разом із батьком тікає із більшовицької батьківщини до Парижа, через рік до них приєднуються матір та сестри. За словами подруги поета Н. Столярвої, «після панського життя в Москві із гувернерами вся сім'я стала вкрай убогою» [12: 74]. Духовний та матеріальний стан, в якому опинилась родина після еміграції, тільки сприяв поглибленню внутрішніх і зовнішніх протиріч у самоусвідомленні Б. Поплавського. В своїх щоденникових записах він характеризує цей період так: «Полуработа, полубал, полусон, полужизнь...» [4: 150]. Аналізуючи життєвий і творчий шлях поета, В. Варшавський вказує на те, що бідність деформувала саму творчість та сприяла виникненню «комплексу емігрантської знедоленості, який розвивається у справжню душевну хворобу і призводить до розладу здорового глузду, точніше, того особливого почуття, яке дозволяє людині правильно визначати своє ставлення до людей і прирівнювати свою поведінку до вимог суспільства» [1]. У випадку Б. Поплавського історичний злам сприяв поглибленню відчуття «втрати рівноваги», а його хворобливе світосприйняття набуло ще більшої вразливості, поступово набуваючи рис духовної хвороби.

Вже з юнацтва поет призвичаюється до наркотиків, знаходиться у стані постійної депресії: «Пароход жизни быстро удалялся. Напротив меня сидели, скорчившись, умопомешательство и смерть» [13: 46]. Проте на початку він щиро намагається уникнути цієї пастки. У своєму щоденнику Б. Поплавський зафіксував, як у 1921 році вперше в житті сповідався священику [13: 32], у цей же період він став членом Теософської спільноти на чолі з проповідувачем східних вчень Д. Крішнамурті і

А. Безант (послідовниками ідей О.Блаватської), особистостями, якими поет широко захоплювався [13: 37], в останні роки свого життя він зацікавлюється кабалою [12: 74]. Дослідники біографії Б. Поплавського припускають, що увага поета до окультизму, езотерики та спіритуалістських вчень сформувалась під впливом матері [9: 27]. Він детально вивчав праці О. Блаватської та Р. Штейнера, високо цінував З. Фрейда, а також стверджував, що його улюбленим письменником є Ф. Достоевський [10: 13]. З приводу релігійного світогляду поета М. Бердяєв відзначив, що Б. Поплавський «не стільки мав релігійний досвід, скільки робив релігійні експерименти [1: 9], а духовний план у нього завжди змішувався з астральним» [1: 14]. Духовний наслідок такої експериментальної еkleктики – трагічний стан внутрішньої маргінальності, в якому опинився поет.

Свою віру в Бога Б. Поплавський глузливо називав «романом з Богом» [10: 7], який в результаті «влився в ніщо». Це нагадує нам типове ставлення до віри й російських футуристів. Як про це пишеться в аналітиків Срібної доби, драматизм відзначається тим, що: «...деколи поет волає до Бога, частіше – кричить на Нього, іноді, як примхливе дитя, що-небудь у Бога випрошує...» [17: 79-80]. У подібному духовному стані знаходився також і Б. Поплавський. У суголосі із наведеною метафорою специфіку релігійної позиції маргінальної особистості визначає Н. Кабанова: «...як правило, маргінал персоналізує релігію, підганяє її під себе, під свою «неповторну сутність», створюючи таким чином «індивідуальну» релігію на основі своєї особистої симпатії» [6: 42]. Припустимо, що відсутність релігійно-світоглядного фундаменту «знищила» поета. Чи є в такому випадку «навіювання» тексту у Б. Поплавського результатом його духовного зламу? Постає питання про те, що виступає в текстах поета системним центром тяжіння. Для усвідомлення цих головних імпульсів поетичної техніки Б. Поплавського оглянемо деякі її презентативні зразки – з першої та єдиної, опублікованої за життя збірки поезій «Знамена» (1931)

Семантичне поле назв багатьох віршів за своєю асоціативною потужністю є вкрай багатозначним: «Сентиментальна демонологія», «Янголи пекла», «Астральний світ», «Чорна мадонна», «Весна у пеклі». Основною у віршах Б. Поплавського тут виступає тема тотальної смерті. Підкреслюючи її традиційність для лірики, Л. Гінзбург не випадково

включає її до переліку «великих, не завжди вічних, але завжди екзистенціальних» тем, виокремлюючи два протилежні підходи до її осмислення: «смерть як знищення головної людської цінності – її життя, і смерть як умова нового, вищого і блаженного життя духа» [5: 17]. Саме про свою смерть говорить й Б. Поплавський, у тривалому очікуванні якої він здавна перебуває.

Тихо иду одеянный цветами
С самого детства готов умереть.
Не занимайтесь моими следами
Ветру я их поручаю стереть [15: 37].

Або в іншому вірші, де він добровільно зрікається земного буття:

...Я так хочу, я произвольно счастлив,
Я произвольно черный свет во мгле,
Отказываюсь от всякого участия
Отказываюсь жить на сей земле [15: 14].

Поет демонструє у своїх текстах «досвід вмирання – балансування між смертю та життям» [7: 153]. Зважуючи над те, як «вчиться помирати» Б. Поплавський, О. Кочеткова пропонує підхід до аналізу творчого методу поета як до уявної, мотивно-образної системи, в основі якої містяться три сфери міфопоетичного простору: простір Парижа, простір Росії, простір ліричного героя, поета-емігранта [8]. Варто виокремити ще один віртуальний простір, у якому для ліричного героя співіснують мертві і живі, а містичні образи розкриваються парадигмою «жах».

Сабля смерти свистит во мгле,
Рубит головы наши и души.
Рубит пар на зеркальном стекле,
Наше прошлое и наше грядущее [15: 10].

На думку самого Б. Поплавського, щоб адекватно сприймати його тексти, слід застосовувати метод «нюдизму душі» – налаштування на «ра-

зючу відвертість» [10: 12]. Тому можливою причиною хибної рецепції його текстів поет вважає наступне:

...Нагое безобразие стихов
Воспринимаешь ты как бы одетым... [14: 76].

Дослідники творчості Б. Поплавського неодноразово наголошували, що внутрішнє «Я» поета знаходиться у стані двоєдності [16; 10: 8], від якої поет страждав, як страждають від хвороби: «мою рабскую литературу мне до того стыдно перечитывать, что тяжелое, как сон, недоуменье сковывает руки» [13: 155]. Письменник наполягає на дихотомічній органічності свого стану: «Я чувствую в себе не смешение тьмы и света, добра со злом, но две равные и обе абсолютные бездны морали и аморальности, из глубины каждой из коих, едва это становится необходимым, вылетает готовое обоснованное суждение, оправдывающее всякое мое решение» [13: 154]. Дуальність світосприйняття чітко виражена у наступних рядках:

Кровью черной и кровью белой
Истекает ущербный сосуд.
И на двух катафалках везут
Половины неравные тела.
И на кладбищах двух погребен
Ухожу я под землю и в небо.
И свершают две разные требы
Две богини в кого я влюблен [15: 10].

У тексті тіло – «ущербный сосуд», що нищить людину. Б. Поплавським тілесне завжди сприймалось двобічно: як дар і як тягар: «тело для меня – Божественное откровение души, явление её. Но странное дело. То же тело, которое только что было так прекрасно, как воплощенная доброта и сила, как живой разум, вдруг от одного «не такого» взгляда становится страшным, как грех, как смерть, и то же лицо, сиявшее только что голубиной силой, вдруг становится уродливо, львино-свириное в силе своей» [13: 151]. Отже, коли одна сторона душі поета шукала Бога, інша

намагалась його відторгнути. Тому взаємодія сакрального/профанного в текстах Б. Поплавського знаходиться у стані метафізичного конфлікту.

Онтологічний сенс поезики Б. Поплавського розкривається в контексті тропової тематичної моделі «смерть». В контексті цієї теми поет часто звертається до біблійних образів. У поетичних текстах зустрічаємо такі зразки: транзитивний образ Агасфера символізує відчуття метафізичної приреченості [15: 11]; образ Адама у поета підкреслює неможливість протистояти спокусі з боку розпусних дам, які підносять йому гріховний плід разом з отрутою і брехню [15: 16]; архангел зображений в гротескному образі шофера-карателя грішників у фатальному рожевому авто [15: 17]; поезика заголовку у вірші «Чорна Мадонна» розкривається парадигмою «жах», світлий образ Мадонни тут, навпаки, втілює почуття відчаю, пов'язаного зі страхом смерті [15: 30–31]; до образу Саломеї поет звертається із мольбою про допомогу померти [15: 64]. Однак, рецептивний ресурс тропової системи у віршах Б. Поплавського слід прочитувати, як антитезу до релігійної свідомості.

Вірші та записи в щоденнику підтверджують, що поет постійно знаходився у стані внутрішнього метафізичного діалогу. Б. Поплавський вірив у Бога, але стосунки із Всевишнім він усвідомлював як нерівну боротьбу: «попытайся дать почувствовать, как тебя мучает Бог, как ты его ненавидишь за это, как античное живогное, за которым охотится сильнейший его...» [15: 153]. Діалог Б. Поплавського з Богом прочитується нами як «конфлікт з Богом». Є значущим, що поетичний феномен Б. Поплавського розкривається саме у трагізмі власного світосприйняття, що не є штучним. У його віршах поняття «духовного» в якості релігійного замінюється усвідомленням «духовного» як метафізичної приреченості. У цьому випадку концепт текстів і концепт життя автора співпадають.

Творчість Б. Поплавського презентується поезикою містичного наповнення тексту трагічним світовідчуттям, вона є наслідком історичного та духовного зламу, в якому перебував цей знедолений митець. Рецептивне розкриття його творчого потенціалу, розглянутого у статті переважно крізь призму релігійної детермінованості, неможливе без долучення означеного вектору до біографічного дискурсу, що потребує визнання.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бердяев Н.* По поводу «Дневников» Б. Поплавского // *Поплавский Б.Ю.* (1903–1935) Метафизический грамофон. – СПб: ООО Леонардо, 2010. – С. 5–15.
2. *Бунина С.Н.* Поэты маргинального сознания в русской литературе начала XX века: М. Волошин, Е. Гуро, Е. Кузьмина-Караваева: Автореф. дисс. ... д. филол. н. – М., 2006.
3. *Варшавский В.* Незамеченное поколение. – Режим доступа: <http://lib.rus.ec/b/347787/read>
4. *Вишневский А.Г.* Перехваченные письма: Роман-коллаж. – М.: ОГИ, 2008. – 560 с.
5. *Гинзбург Л.Я.* О старом и новом. – Л.: Сов. писатель, 1982. – 424 с.
6. *Кабанова Н.Е., Мухина В.А.* Маргинальность как художественная категория в современной европейской литературе (на материале романов М. Кундеры) // *Вісник СевНТУ.* – Вип. 102: Філологія зб. наук. пр. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2010. – С. 40–43.
7. *Кастэ И.* Искусство отсутствовать: Незамеченное поколение русской литературы. – М.: Новое литературное обозрение, 2005. – 192 с.
8. *Кочеткова О.С.* Идеино-эстетические принципы «парижской ноты» и художественные поиски Бориса Поплавского: Автореф. дисс. ... канд. филол. н. – М., 2010.
9. *Менегальдо Е.* Линия жизни. Биографический очерк // *Поплавский Б.Ю.* Неизданное: Дневники, статьи, стихи, письма; Сост. и коммент. А. Богословского и Е. Менегальдо. – М.: Христианское издательство, 1996. – С. 26–52.
10. *Менегальдо Е.* «Частное письмо» Бориса Поплавского // Там же. – С. 7–24.
11. *Мильза П., Темим Э.* Вглядываясь в прошлое // *Менегальдо Е.* Русские в Париже. 1919–1939 / Пер. с фр. Н. Поповой, И. Попова. Коммент. и примеч. И. Попова. – М.: Кстати, 2007. – С. 9–13.
12. Ответы Н.И. Столяровой на вопросы заданные А.Н. Богословским // *Поплавский Б.Ю.* Неизданное: Дневники, статьи, стихи, письма. – М.: Христианское издательство, 1996. – С. 73–77.
13. *Поплавский Б.Ю.* (1903–1935) Метафизический грамофон: [дневник] / Б.Ю. Поплавский. – СПб.: ООО Леонардо, 2010. – 192 с.
14. *Поплавский Б.Ю.* Орфей в аду. Неизвестные поэмы, стихотворения и рисунки / Общ. ред. С. Кудрявцева. – М.: Гилея, 2009. – 190 с.
15. *Поплавский Б.Ю.* Флаги. – Режим доступа: http://imwerden.de/pdf/poplavsky_flagi_1931.pdf.

16. *Хазан В.* К некоторым подтекстам французской литературы в произведениях эмигрантских писателей (Б. Поплавский и А. Жарри): Материалы міжнарод. наук. конф. [«Восприятие французской литературы русскими писателями-эмигрантами в Париже 1920-1940»] (Женева, 8–10 грудня 2005 р.). – Режим доступа: <http://www.unige.ch/lettres/meslo/russe/actuscientifique/colloque/programme/hazan.html>.

17. *Червинская О.В.* Акмеизм в контексте Серебряного века и традиции: Монографія. – Черновцы: Alexandru cel Bun; Руга, 1997. – 272 с.

УДК 821.161.1:655.52

Е.И. ХАРИТОНЕНКО
(Киев)

ОБРАЗ РЕДАКТОРА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье на материале рассказов и фельетонов русских писателей проанализированы образ редактора и связанные с ним темы.

Ключевые слова: автор и редактор, образ редактора в литературе.

Анотація

У статті на матеріалі оповідань і фейлетонів російських письменників проаналізовані образ редактора та пов'язані з ним теми.

Ключові слова: автор і редактор, образ редактора в літературі.

Summary

Image editor and its related topics analyzed in the article on feuilletones and stories by Russian writers.

Keywords: writer and editor, an image editor in the literature.

Когда мы говорим об образе редактора в литературе, прежде всего, припоминаются блистательные фельетоны Марка Твена («Как я редактировал сельскохозяйственную газету»), Карела Чапека («Как делается газета», «Как делается фильм», «Как ставится пьеса»), Алана Милна («Рождественский рассказ»). Однако и в русской литературе есть огромный